

r'nı Ebû Huzeyfe b. Mugire temsil etmiştir. Hz. Peygamber'in babaannesi (Abdülmuttalib'in hanımı) Fâtıma bint Amr Mahzûmoğulları'ndandır. Dolayısıyla Mahzûmoğulları'nın lideri Velîd b. Mugire Resûl-i Ekrem'in babası Abdullah'ın dayızadelerindendir.

Resûlullah, tebliğ görevi sırasında Kureys'in lideri durumundaki Mahzûmoğulları'ndan Velîd b. Mugire'nin müslüman olması için büyük çaba sarfetti. Hatta böyle bir davet esnasında yanına gelen âma Abdullah b. Ümmü Mektûm'a iltifat etmediği için kendisini uyarma mahiyetindeki Abese sûresinin ilk on âyeti nâzil olmuştu. Resûl-i Ekrem'in müslüman olmasını arzu ettiği kişilerden biri de Ebû Cehil idi.

Hz Peygamber'in davetine ilk yıllardan itibaren icâbet edenler arasında Mahzûmoğulları'na mensup sahâbiler de vardı. Ebû Seleme ve hanımı Ümmü Seleme, Erkam b. Ebû'l-Erkam, Seleme b. Hişâm, Hişâm b. Ebû Huzeyfe ve Ayyâs b. Ebû Rebîa bunlardandır. Erkam b. Ebû'l-Erkam evini davet merkezi olarak Resûlullah'a ve müslümanlara tahsis etmiş, İslâm tarihinde Dârüerkam diye anılan bu ev ilk eğitim kurumu sayılmıştır. Bununla birlikte Mahzûmoğulları'nın İslâm'a karşı tavır genel olarak müsbet olmamıştır. Özellikle toplumsal prestijlerini ve ekonomik konumlarını kaybetme endişesi onların İslâm'a karşı direnmesine sebep olmuştur. Nitekim Velîd b. Mugire, Ebû Cehil ve kardeşi Âs b. Hişâm İslâm düşmanlığının birer sembolü olmuştur. Mahzûmoğulları, İslâm'ın ilk yıllarında ağır işkencelere kadar varan baskılar uygulayarak yeni müslüman olanları dinlerinden döndürmeye çalışmışlardır. Mahzûmoğulları'nın kölesi olan Ammâr ailesinden Yâsir ve hanımı Sümeyye onlardan gördükleri zulümle şehid olurken oğullarından Ammâr da onların şiddetli ezâ ve cefalarına mâruz kalmıştır. Mekke'de Resûlullah'a ve müslümanlara yapılan zulümlerin arkasındaki en önemli isim ise Ebû Cehil idi. Ashabın Medine'ye hicreti esnasında onlara engel olmaya çalışan, Resûl-i Ekrem'in öldürülmesi konusunda Dârümedve'den karar çıkaran ve onu öldürecek çetenin liderliğini yapan, Hz. Peygamber'i yakalayana ödül vaad eden de Ebû Cehil ve Mahzûmoğulları idi. Müslümanlara karşı acımasız tavırları sebebiyle Emevîler'le Mahzûmîler'e "el-efcerân mine'l-Kureys" (Kureys'in iki büyük fâcir kolu) denilmiştir. Hicretten sonra da Mahzûmoğulları'nın İslâm'a olan düşmanlığı

devam etti. Ebû Cehil Kureys'i Bedir'e kadar getirerek Bedir Gazvesi'nin yapılmasına sebep olmuş, müşrik ordusuna madî destek sağlamıştır. Ebû Cehil Bedir Gazvesi'nde öldürülünce bir yıl sonra yapılan Uhud Gazvesi'nde Mahzûmoğulları adına Hâlid b. Velîd yer almıştır. Bedir Gazvesi'nde çok ağır kayıplar veren Mahzûmoğulları bu tarihten itibaren Mekke'de liderliği Benî Ümeyye'ye bırakmak zorunda kalmışlardır. Hz. Peygamber, Mekkeliler'le arasındaki düşmanlığı ortadan kaldırmak, özellikle Mahzûmoğulları'nın düşmanlıklarına son vermek düşüncesiyle Benî Mahzûm'dan Ebû Ümeyye'nin kızı Ümmü Seleme ile evlenmiştir.

Mahzûmoğulları Mekke'nin fethi günü müslüman oldular ve idareci çevrelere yaklaşmak için Medine'ye yerleştiler. Resûlullah'tan sonra da etkilerini devam ettiren Mahzûmoğulları'nın halife seçimlerindeki tavırları dikkate gözlenmiş ve muhalefet etmemeleri için gerekli tedbirler alınmıştır. Nitekim Ebû Bekir'in halife olması üzerine babası Ebû Kuhâfe oğluna Abdümenâf ve Mahzûmoğulları'nın biat edip etmediğini sormuştur.

Hz. Ebû Bekir, Mahzûmî olan Hâlid b. Velîd'i uzak bölgelerde savaşa gönderirken Hz. Ömer onu görevinden almıştır. Hz. Osman'ın da Mahzûmî olan Ammâr b. Yâsir ile kendisine karşı tavrından dolayı arası açılmış, bazı Mahzûmîler, Hz. Osman'ın şehid edilmesi üzerine Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvâm'ı desteklemişlerdir. Mahzûmoğulları Hz. Ali'ye karşı da açıkça Muâviye'nin tarafını tutmuşlardır. Abdurrahman b. Hâlid b. Velîd Suriye ordularına komandanlık etmiştir. Daha sonra Abdurrahman b. Hâlid ile Emevîler'e hizmet eden Mahzûmoğulları kendi başlarına buyruk hareket etmeye kalkınca Muâviye ve diğer Emevî halifeleri onları endişeyle takip etmişlerdir. Abdullah b. Zübeyr ile Emevîler arasındaki ihtilâfta Abdullah b. Zübeyr'in yanında yer almışlar, Abdullah b. Zübeyr de onlardan birini kendi temsilcisi olarak Basra'ya göndermiştir. Emevîler'in Mervânî kolu iktidarı ele geçirince Benî Mahzûm ile iyi ilişkiler kurulmuş, o zamana kadar Medine valiliğini Emevî ailesinden biri tayin edilirken ilk defa bu dönemde bir Mahzûmî Medine valisi olmuştur. Ömer b. Abdülazîz'in Hicaz valiliği esnasında şûra meclisinde bulunan Saîd b. Müseyyeb Benî Mahzûm'dandır. Endülüslü şair, edip ve vezir İbn Zeydün fetihler sırasında oraya giden Benî Mahzûm kabilesine mensuptur. Suriye'deki bir ailenin Mahzûm

adını taşıması günümüze kadar bu kabilenin varlığını devam ettirdiğini göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sire*, I, 273, 283, 316; II, 6, 16, 28, 29, 32; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, I, 77-79, 146; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, s. 243-247; Belâzürî, *Ensâb*, I, 124, 130, 133, 142, 158; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), bk. İndeks; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 56, 63, 67, 69, 71-73; İbn Kesir, *el-Bidâye*, Beyrut 1977, III, 59, 287, 288; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 371; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 19, 65, 76, 101, 154, 167; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, bk. İndeks; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 734, 892-893; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-kabâ'ili'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, III, 1057-1058; Mustafa Fayda, *Allah'ın Kıtıcı Halid Bin Velid*, İstanbul 1990, s. 21-64; H. Lammens, "Mahzûm", *IA*, VII, 195-197; M. Hinds, "Makhzûm", *EP* (İng.), VI, 137-140.

MEHMET ALİ KAPAR

MAHZUR

(bk. HARAM).

MÂİDE SÜRESİ

(سورة المائدة)

Kur'an-ı Kerim'in
beşinci sûresi.

Medine döneminin sonlarında nâzil olmuştur. En son indirilen sûre olduğu için (*Müsned*, VI, 188; Tirmizî, "Tefsîrü'l-Kur'ân", 6) ve tamamının Vedâ hacında arefe günü veya Hudeybiye seferi sırasında nâzil olduğunu ifade eden rivayetler bulunmakla birlikte ihtiva ettiği konular ve bazı âyetler hakkında aktarılan nüzü'l sebepleri sûrenin farklı zamanlarda indirildiğini göstermektedir. 120 âyet olup fâsılası (ب، د، ر، ل، م، ن) harfleridir. Sûre ismini 112 ve 114. âyetlerde geçen "sofra" anlamındaki mâide kelimesinden alır. el-Ukûd, el-Münkize ve el-Ahyâr olarak da adlandırılır. Mâide sûresinde bazı inanç ve ahlâk esaslarının yanı sıra Medenî sûrelerin genel karakteristiğine paralel olarak aile ve ceza hukukuna dair hükümler, bazı hac uygulamaları, meşrû usule uygun olmayan hayvan kesimleri, abdest, teyemmüm, şahitlik, hırsızlık, içki ve kumarla ilgili hükümler gibi fikhî konular yer almaktadır. Sûrede ayrıca İsrâiloğulları'nın tarihine dair bilgilere, yahudilerle hristiyanların yanlış inanç ve tutumlarına yönelik eleştirilere geniş olarak yer verilmiştir.

Mâide sûresinin muhtevasını beş bölüm halinde incelemek mümkündür. İlk

bölümde (âyet 1-5) müminlere akidlerine uymaları emredildikten sonra "Allah'ın şiarları" denilen dinî hükümlerin ve ilkelere ihlâl edilmesinin yasaklanmakta, bu çerçevede ihram yasakları arasında yer alan avlanma yasağının ardından kan ve domuz etinden başlayarak İslâmî usule aykırı biçimde kesildiği veya öldürüldüğü için yenmesi haram kılınan hayvan etleri sıralanmaktadır. Arkasından, "Bir topluluğa duyduğunuz öfke sakın aşırı gitmez, nize sebep olmasın. İyilik ve takvâ hususunda yardımlaşın, günah ve düşmanlık yolunda yardımlaşmayın" meâlindeki cümlelerle İslâm'ın evrensel ahlâk yasalarından biri ortaya konmaktadır. Allah'ın müslümanlara din olarak İslâm'ı seçtiği, onların üzerine nimetini tamamladığı ve dinlerini kemale erdirdiği yönündeki açıklama (âyet 3) İslâmiyet'in insanlığa gönderilen son din ve ebedî bir mesaj olduğuna işaret eder. Vedâ haccı sırasında arefe günü indirilen bu âyetin ardından dinî hükümlerle ilgili herhangi bir ilâve veya değişiklik söz konusu olmamış, kısa bir süre sonra Hz. Peygamber vefat etmiştir. Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde kendisine gelen bir yahudi bu âyeti kastederek, "Sizin kitabınızda bulunan bir âyet eğer biz yahudilere indirilmiş olsaydı o günü mutlaka bayram ilân ederdik" demiştir (Tirmizî, "Tefsîrû'l-Kur'ân", 6; Vâhidî, s. 108). Bu bölümün son âyetinde Ehl-i kitabın yiyeceklerinin ve onların kadınlarıyla evlenmenin müslümanlara helâl olduğu belirtilir.

İkinci bölümde (âyet 6-11) abdest ve teyemmümle ilgili hükümler açıklandıktan sonra şahitlikte adaleti gözetme uya-

rısında bulunulmakta, dinî, ahlâkî ve hukukî önemi dolayısıyla, müslümanların bir topluluğa karşı duydukları öfkenin onları haksızlık ve adaletsizliğe sevketmemesi gerektiği uyarısı bir defa daha tekrar edilmektedir.

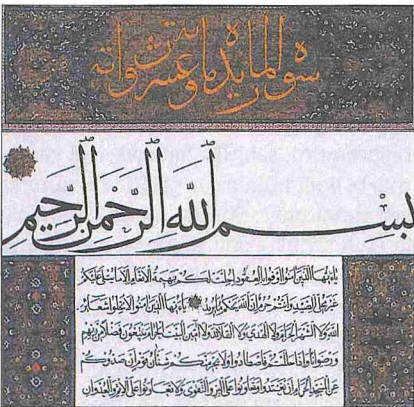
Sûrenin üçüncü bölümü (âyet 12-86) büyük ölçüde yahudiler ve hıristiyanlarla ilgili âyetlerden oluşur. Bu arada Hz. Âdem'in oğulları Hâbil ile Kâbil kıssasına, müslümanlara yönelik mesajlara ve bazı hükümlere de yer verilir. Bu bölümde önce İsrâiloğulları'nın Allah'a verdikleri sözü tutmadıkları için lânetlendikleri, hıristiyanlardan bir kesimin de benzer şekilde ahde vefasızlık gösterdikleri anlatılır. Bölümün hıristiyanlarla ilgili en dikkate değer yönü, onların Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu sayan inançlarıyla (âyet 17, 72) teslis inancının (âyet 74) açıkça reddedilmesi ve her iki inancın küfür olduğunun belirtilmesidir. Aynı bölümde İsrâiloğulları'nın Mısır'dan çıkarıldıktan sonra Hz. Mûsâ'ya karşı serkeşlik yaptıkları, bu yüzden kutsal topraklara girmekten kırk yıl süreyle mahrum bırakıldıkları (âyet 26) bildirilir. Hz. Âdem'in iki oğlunun (Hâbil ve Kâbil) kıssası özetlendikten sonra haksız yere bir cana kıyan kimsenin bütün insanlığı öldürmüş gibi olacağı, bir insanın hayatını kurtaran kişinin de bütün insanları yaşamış sayılacağı ve bu hükmün İsrâiloğulları'na yazıldığı belirtilir, böylece yaşama hakkının önemine vurgu yapılır (âyet 32). Daha sonra "eşkıyalık, din, can ve mal güvenliğini tehdit etme, terör estirip halka korku salma" anlamındaki hirâbe (âyet 33-34) ve hırsızlık (âyet 38-39) suçlarının hükümlerine (âyet 45; krş. Levililer, 24/17-21; Sayılar, 35/16-21) yer verilir. Hz. Peygamber'e, Allah'ın indirdiğiyle hükmetmesi emredilerek müminlere yahudi ve hıristiyanları dost edinmemeleri tavsiye edilir (âyet 51). Nüzûl sebebiyle ilgili rivayetlere göre (Vâhidî, s. 113; Şevkânî, II, 61) bu âyetin, Medine döneminde etkili bir kitle durumunda olan ve müslümanlara karşı düşmanlık besleyen yahudileri dost edinene bazı müslümanlar hakkında nâzil olduğu anlaşılmaktadır. Medine'de etkili olmadıkları halde âyette hıristiyanların da zikredilmesi, benzer şartların hıristiyanlar açısından ortaya çıkması halinde onları da dost edinmemek gerektiğini, konunun belli bir dinî kesimle değil belli bir tutumla ilgili olduğunu göstermektedir. Sûrenin 57. âyetinde, dostluk kurma yasağının müslümanların dinlerini alay konusu yapan gayri müslimlerle ilgili olduğuna işaret bulunduğu

gibi diğer bazı âyetlerden de müslümanlara karşı düşmanlık besleyenlerle iyi ilişkiler kurmanın yasaklanmadığı anlaşılmaktadır (bk. el-Mümtehine 60/8). 54. âyette, İslâm'a karşı düşmanlık duyguları besleyenlerin saptırmasıyla bazı müslümanların dinlerinden dönebileceklerine dikkat çekilerek oluşacak İslâm toplumunun fertleri arasındaki ilişki biçiminin başlıca özellikleri şöyle sıralanmaktadır: Allah onları, onlar da Allah'ı sever; onlar müminlere karşı yumuşak ve alçak gönüllü, inkârcılara karşı güçlü ve onurludur; bütün çabalarıyla Allah yolunda mücadele eder, kimsenin kınamasından korkmazlar. İnsanlar içinde müslümanlara en fazla düşmanlık besleyenlerin yahudiler, sevgi bakımından en yakın olanların da hıristiyanlar olduğunu belirten 82. âyette yahudilere karşı kullanılan sert ifadeyle özellikle Hz. Peygamber dönemindeki yahudilerin düşmanca tavır ve davranışlarının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık 82-83. âyetlerde hıristiyanlar hakkında kullanılan övücü ifadelerin, bilhassa Habeş Necâşisi Ashame veya onun tarafından Ca'fer b. Ebû Tâlib ile birlikte Resûl-i Ekrem'e gönderilen ve onun huzurunda dinledikleri âyetler üzerine iman eden Habeşli bir heyet hakkında nâzil olduğu aktarılmaktadır (Vâhidî, s. 116).

Sûrenin dördüncü bölümü (âyet 87-109) müminlerden, Allah'ın helâl kıldığı güzel ve temiz şeylerden kendilerini mahrum bırakmamalarını isteyen âyetlerle başlar. Bu âyetlerin, geceleri namazla ve gündüzleri oruçla geçirmeye, ayrıca bazı yiyecekleri yememeye karar veren bir grup müslümanı uyarmak üzere indiği, Hz. Peygamber'in de onların bu tutumunu kendi uygulamasına aykırı bulduğu ve, "Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir" diyerek (Müsned, II, 158; III, 241; Buhârî, "Nikâh", 1) onları ikaz ettiği belirtilmektedir (Vâhidî, s. 117-118). 89. âyette yemin kefaretiyle ilgili hükümler düzenlendikten sonra müteakip âyetlerde Câhiliye döneminin falcılıkla ilgili bazı yanlış uygulamalarıyla içki ve kumar yasaklanmaktadır. Ardından ihramlı iken avlanma yasağı, vasiyet ve vasiyet esnasında şahit bulundurmaya ilgili hükümler yer almaktadır.

Sûrenin son bölümünde (âyet 110-120) Hz. İsa'nın Allah tarafından nâil olduğu mazhariyetler, ona has mucizeler anlatılmakta, kısaca havârilerden söz edildikten sonra Allah ile İsa arasında bir diyalog üslûbuyla hıristiyanların Hz. İsa hakkındaki bâtil inançları düzeltilmektedir. Sûre Al-

Mâide sÜresinin ilk âyetleri

lah'ın mutlak hükümlerini ve kudretini ifade eden âyetle sona ermektedir.

Mâide sûresinin faziletiyle ilgili olarak Resûl-i Ekrem'den nakledilen, "Mâide sûresini okuyan kimseye on sevap verilir, kendisinden on günah silinir ve dünyada nefes alıp veren her bir yahudi ve hristiyan sayısınca derecesi on misli yükseltilir" (Zemahşerî, I, 659) ve, "Erkeklerinize Mâide sûresini öğretiniz" şeklindeki rivayetlerin sahih olmadığı anlaşılmaktadır (İbnü'l-Cevzî, I, 239; Muhammed et-Trablusî, II, 716; M. Nâsirüddin el-Elbânî, V, 32).

Mâide sûresine dair yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır: Ali Abdülhalim Mahmûd, *et-Terbiyetü'l-İslâmiyye fî sûreti'l-Mâide* (Kahire 1414/1994); Hasan Abdülhâdî Muhammed, *el-Yehûd ve'n-naşârâ fî sûreti'l-Mâide* (yüksek lisans tezi, 1399, Câmîatü'l-İmâm Muhammed Suûd); Mustafa İzci, *el-Mâide Suresinin Kıraat Açısından İncelenmesi* (yüksek lisans tezi, 1996, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü); İbrâhim Avad, *Tefsîrû sûreti'l-Mâide* (baskı yeri ve yayımlayan yok, 1987). Ayrıca Şîa âlimlerinden Hüseyin b. Hasan el-Kerkerî'nin Mâide sûresinin 5. âyetiyle ilgili bir tefsiri mevcuttur (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, IV, 322). Mahmûd Şeltût'un Kahire'de yayımlanan *Risâletü'l-İslâm* adlı derginin IV ve VII. ciltlerinin muhtelif sayılarında (1952-1953) Mâide sûresinin tefsiriyle ilgili makaleleri yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 158; III, 241; VI, 188; Buhârî, "Nikâh", 1; Tirmizî, "Tefsîrû'l-Kur'ân", 6; Vâhidî, *Esbâbû'n-nüzûl*, Kahire 1379/1959, s. 108, 113, 116, 117-118; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 659; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât* (nşr. Abdurrahman M. Osman), [baskı yeri yok] 1403/1983 (Dârü'l-fıkr), I, 239; Kurtubî, *el-Câmî*, VI, 31; Muhammed et-Trablusî, *el-Keşfü'l-İlâhî 'an şedîdî'z-za'ife ve'l-mevzû'a ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr), Mekke 1408, II, 716; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, Beyrut 1412/1991, II, 61, 82; El-malîlî, *Hak Dini*, III, 1543-1857; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşânifi's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, IV, 322; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân* (trc. M. Han Kayanî v.dğr.), İstanbul 1986, I, 359-429; M. Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife ve'l-mevzû'a*, Riyad 1417/1996, V, 32; Nihad Çetin, "Mâide", *İA*, VII, 197; Zuhûr Ahmed Ezhar, "Mâide", *İDMİ*, XVIII, 420-422.

 KÂMİL YAŞAROĞLU

MAIMONIDES

Yahudi din âlimi,
filozof ve tabip İbn Meymûn'un
Batı dillerindeki adı
(bk. İBN MEYMÛN).

MAKÂLÂT

(مقالات)

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin
ilham kaynağı olan
Şems-i Tebrîzî'nin
(ö. 645/1247)
konuşmalarından derlenen
tasavvufî bir eser
(bk. ŞEMS-i TEBRİZÎ).

el-MAKÂLÂT ve'l-FIRAK

(المقالات والفرق)

Sa'd b. Abdullah el-Kummî'nin
(ö. 301/913-14)
Şîa mezhebinin
kollarına dair eseri.

Ebü Halef (Ebü'l-Kâsım) Sa'd b. Abdullah el-Eş'arî el-Kummî, Yemen'den Kum'a gelip yerleşen Eş'arî kabilesine mensuptur. Hasan el-Askerî ile görüştüğü dikkate alınarak 230 (845) yılı civarında doğduğu söylenebilir. İbn Kulâye'den faydalanmış ve onun rivayetlerini nakleden Kummî hadis öğrenmek için çıktığı seyahatlerde Sünnî hadisçileri de dinlemiş, zamanının önde gelen âlimlerinden Hasan b. Arafе, Muhammed b. Abdülmelik ed-Dakîkî, Abbas et-Teraffukî ve İsmâiliyye grubundan Ebü Hâtîm er-Râzî ile karşılaşmış, onlarla ilim alışverişinde bulunmuştur. Bu arada on birinci imam Hasan el-Askerî tarafından Sâmerâ'daki ikametgâhında kabul edilmiş, müstakbel imam Muhammed el-Kâim'i görmüştür. Bundan dolayı ismi emelli naklettiği uzun bir rivayette Hasan el-Askerî, oğlu Mehdî el-Muntazar ve imamın evinin özellikleriyle ilgili geniş bilgi vermektedir (İbn Bâbeveyh el-Kummî, II, 253-270). Kummî 301 (913-14; bazı rivayetlerde 299 [911-12]) yılında vefat etmiş, Âmül yakınlarında Rüstemdâr'da defnedilmiştir.

Kummî'nin değişik konularda yazdığı kırk civarındaki eser içinde (Ahmed b. Ali en-Necâşî, I, 402-403) günümüze ulaştığı bilinen tek çalışması *el-Makâlât ve'l-fırak*'tır. Kitabın adı değişik kaynaklarda *Fıraku's-Şî'a* (a.g.e., I, 402), *Mağâlâtü'l-İmâmiyye* (Ebü Cafer et-Tûsî, s. 105; İbn Şehrâşûb, s. 54) ve *Mağâlâtü'l-İmâmiyye ve'l-fırak ve esmâ'ühâ ve şunûfihâ* (Meclisî, I, 15, 32) şeklinde geçmektedir. Eser, müellifin çağdaşı olan Hasan b. Mûsâ en-Nevbahî'ye ait *Fıraku's-Şî'a*'ya benzer bir muhtevaya ve ifade şekline sahiptir. Bu durum, her iki eserin günü-

müze intikal etmeyen bir kaynaktan veya müelliflerden birinin diğerinden faydalanarak meydana getirildiğini düşündürmektedir. Kitabın giriş kısmında Hz. Peygamber'in vefatı üzerine hilâfet konusunda ortaya çıkan ihtilâflar ve oluşan gruplar, Hz. Ali'nin vefatından sonraki gruplaşmada meydana gelen değişiklikler ve zuhur eden tâli fırkalara temas edilir; sonu olarak Şîa, Mürcie, Mu'tezile ve Havâric'den teşekkül eden dört ana mezhepten söz edilir. Kummî'ye göre Mürcie, Muâviye'ye ve onun ardından gelen halifelere bağlı olan çoğunluktan ibarettir. Kitabın asıl kısmını oluşturan bundan sonraki bölümde Hz. Ali'den itibaren Hasan el-Askerî'ye kadar gelen İsnâaşerî imamlarından her birinin vefatı üzerine ortaya çıkan Şîi grupları ile bunların reisleri ve daha çok hilâfet hakkındaki görüşlerine temas edilmiştir. Eserin son kısmında on birinci imam Hasan el-Askerî'nin vefatından sonra ortaya çıkan farklı görüşler on beş fırka halinde sıralanmaktadır (bk. FIRAKU'Ş-ŞİA).

Kaynaklarda zikredilmesine rağmen *el-Makâlât*'ın uzun süre mevcudiyeti tesbit edilememiştir. Bu sebeple Abbas İkbâl-i Âştîyânî eseri Hasan b. Mûsâ en-Nevbahî'ye nisbet etmiştir (*Hânedân-i Nevbahî*, s. 140-160). Kitabın varlığı ilk defa, Nevbahî'nin *Fıraku's-Şî'a*'sının Muhammed Cevâd Meşkûr tarafından yapılan tercümesine bir mukaddime yazan Sa'id-i Neffîsî tarafından ortaya konulmuş ve bir nüshasının eski İran Millet Meclisi başkanı Sultânî Şeyhülislâmî'de olduğu belirtilmişti. Kitabı, bu nüshaya dayanarak ve özellikle *Fıraku's-Şî'a* metniyle karşılaştırmak suretiyle Muhammed Cevâd Meşkûr yayımlamıştır (Tahran 1341 hş./1963). Bu yayında, *el-Makâlât*'ta yer alan *Fıraku's-Şî'a*'ya göre fazla açıklamalar nâşir tarafından yirmi altı madde halinde tesbit edilmiş ve bunların otuz sayfalık bir hacim oluşturduğu belirtilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sa'd b. Abdullah el-Kummî, *el-Makâlât ve'l-fırak* (nşr. M. Cevâd Meşkûr), Tahran 1963, tür.yer.; İbn Bâbeveyh el-Kummî, *Kemâlû'd-dîn ve temâmü'n-ni'ame* (nşr. Ali Ekber Gaffârî), Kum 1405, II, 253-270; Ahmed b. Ali en-Necâşî, *Ricâl* (nşr. M. Cevâd en-Nâîfî), Beyrut 1408/1988, I, 401-404; Ebü Cafer et-Tûsî, *el-Fihrist* (nşr. M. Sâdık Âl-i Bahrülulûm), Beyrut 1403/1983, s. 105; İbn Şehrâşûb, *Me'âlimü'l-'ulemâ'* (nşr. M. Sâdık Âl-i Bahrülulûm), Beyrut, ts. (Dârü'l-edvâ), s. 54; Meclisî, *Bihârü'l-envâr*, Beyrut 1403/1983, I, 15, 32; Abbas İkbâl-i Âştîyânî, *Hânedân-i Nevbahî*, Tahran 1311 hş., s. 140-160.

 MUSTAFA ÖZ